Dit is voorbeeld 2 van een opmaak voor het lesboek MAW, tweede geheel herziene druk. Graag willen we u als MAW docent vragen mee te denken. Foto's, grootte van lettertype en kleurstelling kunnen nog wijzigen.

Het belangrijkste verschil tussen voorbeeld 1 en 2 bij het lesboek zijn het aantal kolommen. In deze variant worden 2 kolommen gehanteerd voor de hoofdtekst.

Wilt u meedenken? Mail dan naar info@senecaburgerschap.nl uw onderbouwde mening en uw redeneringen.

HOOFDSTUK 1: DE SAMENLEVING EN HET INDIVIDU

§ 1.1 IDENTITEIT

Een voornaam is een speciaal cadeau dat je aan je kind kunt geven. Wanneer ouders in Nederland nadenken over de naam van hun kind, houden ze dat vaak tot de geboorte geheim. Meestal denken ouders er heel lang over na en zoeken ze een naam met een betekenis of met een leuke klank. Veel ouders proberen ook een unieke naam te vinden om hun kind iets extra speciaals mee te geven.

De voornamen van mensen die in Nederland wonen, worden bijgehouden in de Nederlandse Voornamenbank. In die database valt op dat de populariteit van voornamen door de jaren heen verandert. Zo is de kans dat er bij jouw ouders iemand met de naam Jeroen of Linda in de klas zat groter dan dat er nu iemand bij jou in de klas zit met die naam, terwijl in jouw klas eerder iemand zit die Sanne of Daan heet. Wie bij de Nederlandse Voornamenbank een naam invoert, ziet hoe vaak die naam gegeven is in de periode vanaf 1890 tot heden. Zo kun je zien dat Maria, zowel als eerste naam en als volgnaam, heel veel gebruikt werd, maar dat de populariteit van deze naam sterk is afgenomen. Hetzelfde geldt voor Johannes, terwijl bijvoorbeeld namen als Sanne of Daan een totaal andere ontwikkeling laten zien.

Referentiekader

Zoals gezegd kiezen ouders een voornaam vaak weloverwogen. Vroeger was de keuze beperkter en moesten ouders zich aan bepaalde ongeschreven regels houden, want het was gebruikelijk dat kinderen naar hun opa en oma vernoemd werden. Tegenwoordig gebeurt dat veel minder. Nu zijn er ou-

Meer weten over de voornamen- en familienamenbank? Zie de website 1.1. Je kunt naar www.maatschappij-wetenschappen.nl en kiezen voor leerlingen > vwo > hoofdstuk 1.

In de rest van dit boek staan meer verwijzingen naar nuttige of interessante informatie.

Identiteit is een kernconcept: één van de 23 belangrijke begrippen van maatschappijwetenschappen. Kernconcepten zijn een soort gereedschap waarmee je maatschappelijke verschijnselen beter kunt begrijpen. Op de website vind je korte filmpjes waarin elk kernconcept wordt toegelicht.

ders die hun kind bijvoorbeeld dezelfde naam geven als een beroemdheid, terwijl andere ouders meer hechten aan de betekenis van een naam.

Bepaalde namen zijn tijdelijk in de mode. Zoals vroeger kinderen vaak Maria en Johannes werden genoemd, zo worden ze nu vaak Julia en Sem genoemd. Een voornaam geven aan een kind heeft dan ook te maken met iemands referentiekader. Een **referentiekader** is *het geheel van kennis, ideeën, ervaringen en overtuigingen van waaruit iemand denkt en handelt*. Een referentiekader wordt ook wel een 'sociale bril' genoemd. Iedereen kijkt, ziet en beleeft de wereld op zijn eigen manier door zijn eigen sociale bril. Een boer laten aan tafel vindt de een vies en onfatsoenlijk, een ander kan er om lachen en in delen van China wordt het juist als een compliment beschouwd. Mensen kunnen over dezelfde gebeurtenissen verschillend denken en dat komt door hun verschillende referentiekaders.

Ook het geven van een voornaam is zo'n gebeurtenis, gedaan vanuit een eigen referentiekader. Ouders denken na over de naam waarbij ze onder andere worden beïnvloed door hun familie, hun omgeving en de tijd waarin ze leven. Daarmee zegt een voornaam dus iets over iemands ouders maar ook over de persoon zelf. Iemand die Johannes heet is waarschijnlijk in de 20e eeuw geboren en de kans is groot dat iemand met de naam Sem in de 21e eeuw is geboren. Een jongen die Anne heet komt waarschijnlijk uit het noorden van Nederland, iemand die Amira heet komt waarschijnlijk uit de Randstad. Iemands voornaam hoort bij wie diegene is en maakt daarmee onderdeel uit van zijn of haar identiteit. **Identiteit** is *het beeld dat iemand van zichzelf heeft, dat hij uitdraagt en anderen voorhoudt en dat hij als kenmerkend en blijvend beschouwt voor zijn eigen persoon*. Het is afgeleid van zijn perceptie over de groep(en) waar hij wel of juist ook niet deel van uitmaakt. Identiteit gaat over beelden, over ideeën. Zoals jij een idee hebt over hoe Amerikanen zijn, zo hebben Amerikanen ook een beeld van Europeanen.

Drie aspecten van identiteit

Er zitten drie verschillende aspecten van identiteit in de definitie, namelijk: persoonlijk, sociaal en collectief. **Persoonlijke identiteit** is *het beeld dat iemand van zichzelf heeft, zijn zelfbeeld*. Mensen willen graag een positief zelfbeeld hebben en proberen dat ook *uit te dragen naar anderen*. Bij het opgroeien en ouder worden spelen 'die anderen' ook een belangrijke rol in de ontwikkeling van iemands zelfbeeld. Hoe iemand het beeld uitdraagt bepaalt hoe anderen over je denken. Als je bijvoorbeeld respect voor ouderen belangrijk vindt, kun je dit in je gedrag laten merken door in een volle bus op te staan voor een ouder iemand. Je draagt het dus uit, anderen kunnen het waarnemen.

Op welke foto staan Greetje, Alie en Johanna en op welke foto staan Faye, Lisa en Noor? Hoe weet je dat?

Naast ouders en vrienden zijn ook andere groepen belangrijk voor iemands identiteit. Mensen horen bij groepen, dat hoort bij onze sociale identiteit. **Sociale identiteit**: *het deel van iemands zelfbeeld dat past bij de groepen waar hij deel van uitmaakt.* Dat wordt ook wel groepsidentificatie genoemd; iemand vindt dat hij bij een bepaalde groep hoort. De meeste mensen vinden het prettig om bij een groep te horen. De sociale identiteit kan de persoonlijke identiteit versterken. Door te laten zien dat je onderdeel bent van een groep kunnen mensen hun sociale identiteit uitdragen. Dat doe je bijvoorbeeld door een trainingsbroek te dragen met het logo van je favoriete sportclub of een religieus symbool of een gekleurd armbandje.

Bij **externe collectieve identiteit** gaat het om *het beeld dat de samenleving heeft van een groep en wel het beeld dat ze blijvend kenmerkend voor die groep vinden.* Mensen hebben verwachtingen van het gedrag van anderen met een bepaalde identiteit. Van jou als leerling wordt verwacht dat jij je best doet om over te gaan en van de docent wordt verwacht dat hij zo goed mogelijk lesgeeft. Van hooligans bestaat het beeld dat het vandalen zijn die vernielingen aanrichten bij voetbalwedstrijden en bij fitgirls denken mensen aan slanke, gespierde vrouwen. Ook van landen bestaan beelden en verwachtingen. Het beeld van de Verenigde Arabische Emiraten is totaal anders dan dat van Zwitserland. De verwachtingen zijn ook anders.

Spanningen en veranderingen

Die beelden en verwachtingen van iemands identiteit kunnen ook tot spanningen leiden. Zo verwachten we vaak dat het voor artsen normaal is om een gezonde levensstijl te hebben. Een arts die rookt, zal dit misschien stiekem doen in plaats van openlijk bij collega's. Er is dan spanning tussen de sociale identiteit en de persoonlijke identiteit van die arts. Een voorbeeld van de spanning tussen persoonlijke identiteit en externe collectieve identiteit is wanneer iemand bij een bepaalde groep hoort, maar die groep een slechte naam krijgt. Wil je dan nog wel met die groep geassocieerd worden? Die slechte naam en associatie kan iemand lang achtervolgen, zelfs wanneer men al lang geen lid meer is van zo'n groep.

Ook kan het zijn dat groepen eisen dat mensen hun persoonlijke identiteit opgeven en dat alleen de identiteit van de groep mag gelden. De groep overheerst dan het individu. Het kan zelfs voorkomen dat mensen die lid van zo'n groep willen worden, het contact met hun familie en vrienden moeten verbreken. Dat zie je vaak bij sektarische groepen, criminele bendes en bij terreurgroepen.
Verandering van identiteit kan ook spanning oproepen. Dat zie je bijvoorbeeld bij immigranten. Wanneer van nieuwkomers in een land wordt verwacht dat zij zich volledig aanpassen, botsen daar de collectieve, sociale en persoonlijke identiteit. De nieuwkomers moeten namelijk een deel van

Identiteit in je vrije tijd: Welk beeld past beter bij 'zakenvrouw' en welk beeld past bij 'ontwikkelingswerker? Wat heeft dit te maken met sociale en collectieve identiteit?

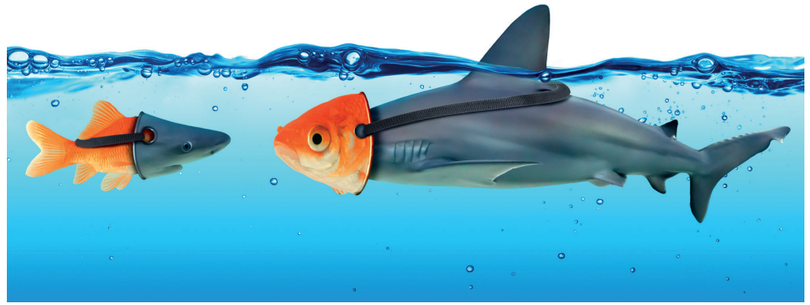

Wat heeft identiteit te maken met 'maskers dragen'?

Meer over cultuur leer je in § 1.3. Zie de website 1.3 voor meer over schuldcultuur en schaamtecultuur.

hun persoonlijke en sociale identiteit 'achterlaten', zoals waarden en normen waar mensen in hun oude land een positief beeld bij hadden. Immigranten uit een traditioneel land vinden het belangrijk om gezichtsverlies te voorkomen (schaamtecultuur), terwijl het in de dominante cultuur van Nederland belangrijker is dat iemand openlijk erkent dat hij fout zat (schuldcultuur).

Verandering van identiteit

Aanpassing is een langzaam proces dat generaties kan duren, maar soms verandert identiteit tijdens een mensenleven. Stel dat iemand in zijn jeugd voetbalfan was en die voetbalclub een slechte naam krijgt, bijvoorbeeld door hooligans. Dan kan de band met die voetbalclub minder worden. Hetzelfde kan gebeuren wanneer hij ouder wordt, een baan krijgt of een relatie en kinderen krijgt. Niet alleen is de eerdere sociale identiteit dan minder nuttig, ook is deze minder belangrijk geworden. Je ziet dat ook bij jonge criminelen; als ze jong zijn, vinden ze hun vrienden belangrijker dan zich aan de wet houden. Als ze zich 'settelen' worden het vaak brave burgers. Veel jonge criminelen stoppen na hun 22e met het overtreden van de wet.

Mensen streven continu naar een positieve identiteit voor zichzelf. We gaan er in een moderne samenleving vanuit dat je aan een positieve identiteit werkt, onder meer via sociale media, profielfoto's en een groter cv. Vaak schetsen we naar buiten toe een ideaalbeeld van onszelf, zelfs als we ons rot voelen over wie we denken te zijn. Daarom is identiteit ook altijd in beweging en volgt het ook de trend en mode. Wie je bent wordt dus mede beïnvloed door wie je denkt dat je mag zijn volgens anderen. Dat heeft weer te maken met je referentiekader.

Tot slot

De voornaam maakt deel uit van onze identiteit. Iemands identiteit is wie hij is en bij welke groepen hij wel of niet hoort. Ook kunnen we spreken over de identiteit mét groepen en over de identiteit ván groepen. Identiteit en groepsidentificatie zijn een gevolg van socialisatie, een kernconcept dat centraal staat in de volgende paragraaf.

§ 1.2 Socialisatie

Als je pasgeboren kinderen vergelijkt met pasgeboren dieren valt het op dat kinderen veel hulpelozer zijn. Jonge dieren kunnen veel sneller staan en lopen dan baby's. Ook zijn dieren sneller in staat om voor zichzelf te zorgen en planten ze zich sneller voort dan mensen. De onderlinge afhankelijkheid is bij mensen groter dan bij dieren. Wat opvalt is dat mensen na hun opvoeding ook meer verschillen dan volwassen dieren onderling. De omgeving waarin we opgroeien heeft blijkbaar een grote invloed.

Hoe word je wie je bent? Het gezin waarin je opgroeit geeft je een bepaald referentiekader. Dat referentiekader zou anders zijn wanneer je in een ander gezin zou zijn opgegroeid. Bepalen je ouders dus door hun opvoeding hoe jij je gedraagt? Of spelen anderen een belangrijke rol?

Ouders voeden kinderen verschillend op. Sommige ouders zijn streng, andere ouders zijn vrijer. Daar komt bij dat kinderen ook op andere plekken leren hoe ze zich moeten gedragen. Buitenshuis gelden vaak andere regels dan thuis. Dat geldt zowel voor de school als voor bijvoorbeeld de sportclub of scouting. Op plaatsen waar mensen bij elkaar komen gelden steeds andere typische (gedrags)regels. Die regels buitenshuis kunnen zwaarder wegen. Te laat op school of op de training komen heeft vaak meteen consequenties, terwijl de meeste ouders niet zo streng zijn. Dat hele proces van het gedrag aanleren en aangeleerd krijgen noemen we socialisatie.

Elementen van socialisatie

Socialisatie wordt ook wel 'het proces van leren samenleven' genoemd. Om te kunnen functioneren in de samenleving moet je leren hoe je moet omgaan met anderen. Je leert door onderwijzing of overdracht door ouders of je omgeving, maar ook door dingen te ervaren en te beleven.

Socialisatie bestaat uit twee delen:

- *het proces van overdracht:* mensen brengen de cultuur van een groep of samenleving over aan nieuwkomers. Een nieuwkomer in een samenleving is bijvoorbeeld een jong kind dat nog niet alle gedragsregels heeft aangeleerd. Mensen proberen anderen zich te laten gedragen zoals van hen verwacht wordt in die groep of samenleving. Zo leren ouders hun kinderen hoe zij zich moeten gedragen in de samenleving. Zoals respect hebben voor andere mensen en je hiernaar te gedragen door bijvoorbeeld ouderen met u aan te spreken. Maar een leerling op een nieuwe school is ook een nieuwkomer. Nu zijn het de leraren en klasgenoten die de nieuwkomer de gebruiken, regels en waarden leren. Ook immigranten zijn nieuwkomers, zij moeten de gebruiken van de nieuwe cultuur aanleren. Mensen die in Nederland komen wonen, ontdekken vaak tot hun schrik of verrassing dat het hier normaal is om in discussie te gaan met gezagsdragers. Deze actoren, in dit geval ouders, leraren, medeleerlingen, medeburgers, de media, oftewel de mensen die een cultuur overdragen, noemen we **socialisatoren**.
- *het proces van verwerving:* in dit deel van het socialisatieproces maken mensen zich de cultuur van een groep of samenleving eigen. Mensen nemen de waarden en normen die ergens bijhoren over en **internaliseren** ze; ze maken zich een cultuur eigen. Een voorbeeld is dat je nu waarschijnlijk uit jezelf met mes en vork eet. Of dat je naar de wc gaat in plaats van in je luier plast. Het is je 'tweede natuur' (cultuur) geworden. Het verwerven van een cultuur (internalisatie) vindt in diverse levensfasen plaats; het begint al snel na de geboorte, in de peuter- en kleutertijd. Vervolgens in nieuwe groepen (zoals vrienden, school en werk) waar je je aan regels leert conformeren. Socialisatie gaat je hele leven door.

In de leeftijdscategorie tien tot twintig jaar wordt de vriendengroep als socialisator belangrijk. In die groep leer je om zelfstandig ten opzichte van je ouders je afwegingen te maken. Zoals welke kleding leuk is bijvoorbeeld. Het proces van socialisatie vindt plaats *waar mensen met elkaar omgaan,* zoals vrienden die samen sporten of uitgaan. Die vormen een eigen groep en ontwikkelen daarbij hun eigen normen. In de opvoeding en in opleidingen wordt mensen aangeleerd hoe ze zich volgens de regels van die groep of de samenleving moeten gedragen. Naast vrienden, gezin en school zijn verenigingen, buurt, werk, overheid en media bekende socialisatoren.

Primaire, secundaire en tertiaire socialisatie

Bij socialisatie maken we onderscheid tussen primaire, secundaire en tertiaire socialisatie.
De eerste vorm is **primaire socialisatie**.

Socialisatie is het proces van overdracht en verwerving van de cultuur van de groep(en) en de samenleving waar mensen toe behoren. Het proces bestaat uit opvoeding, opleiding en andere vormen van omgang met anderen.

De studie ontwikkelingspsychologie houdt zich bezig met het bestuderen van hoe mensen opgroeien in verschillende levensfasen. In het opdrachtenboek kun je hier meer over leren.

Het woord 'normaal' lijkt zo logisch maar wat de norm (normaal) is, wordt door verschillende groepen verschillend opgevat. Wat normaal is voor de een is onbegrijpelijk voor de ander. Meer weten over normaal en abnormaal? Zie de website 1.2.

Dit is socialisatie tussen mensen die direct met elkaar verbonden zijn, zoals het gezin en vrienden (in de sociale wetenschappen worden vrienden de *peergroup* genoemd, naar het Engelse *peer*: een gelijke, een leeftijdsgenoot). Het gezin en de peergroup worden ook wel de primaire groepen genoemd. Dat zijn dus groepen waarin de leden een persoonlijke en emotionele band met elkaar hebben. In deze groepen vindt socialisatie in informele sfeer plaats, de regels staan niet op papier. Dat is ook niet nodig want iedereen vindt ze vaak heel vanzelfsprekend. Omdat het zo natuurlijk is wordt het ook wel onze 'sociale huid' genoemd. De waarden en normen die thuis in het gezin worden geleerd, zijn vaak zo normaal dat ze onderdeel kunnen worden van iemands identiteit. Ook het gedrag van vrienden, zoals de manier van praten of de kledingstijl, is iets wat iemand zich - zonder veel inspanning - eigen maakt omdat de deelnemers het normaal vinden.

Ook bij de doop in kerken is discussie over wat normaal is. Zo zijn er christenen die bij het woord 'doop' denken aan onderdompeling in water van volwassenen. Maar anderen hebben daarbij het beeld van een kind dat besprenkeld wordt. Deze twee groepen vinden hun eigen visie zo normaal dat ze soms weerzin ervaren bij de het andere collectieve ritueel. Meer weten over discussie en waarom van dopen? Zie website 1.2.

Over onze huid dragen we kleren en de cultuur die iemand verwerft bij **secundaire socialisatie** wordt daarom ook wel 'sociale kleren' genoemd. In tegenstelling tot primaire socialisatie vindt secundaire socialisatie plaats in een formele sfeer, zoals op school, op het werk of bij verenigingen (bijv. sport of kerk). In deze secundaire groepen nemen leerlingen, werknemers en leden de waarden en normen van de groep over, zij schikken zich naar de cultuur die daarin heerst. Zo leren leerlingen de leefregels van school die ze geacht worden te hanteren, moeten werknemers in een supermarkt zich houden aan bedrijfsregels, zoals het vriendelijk begroeten van de klanten, en leren leden van een sportclub zich te houden aan de regels van de sport.

Bij de sociale kleren van secundaire socialisatie maken we keuzes; we kunnen zelf een school kiezen, van beroep veranderen en lid worden van een sportclub. Net als kleren kunnen we daarin dus kiezen en wisselen. Je bent wel beperkt in die keuze, zoals je ook beperkt bent in de keuze in je kleding. De een heeft bijvoorbeeld meer of andere kleren dan de ander. Zo zijn verschillende mensen ook lid van meer of minder groepen met verschillende normen. Bij je familie gedraag jij je vaak iets anders dan op je werk of op school en weer iets anders dan bij je vrienden.

Binding in secundaire groepen wordt versterkt door collectieve rituelen. Zo is een diploma-uitreiking een belangrijk ritueel op een school, is er bij een kerk bijvoorbeeld een ritueel rondom de doop van een baby en worden bij de finales van voetbalwedstrijden de winnaars soms op de schouders genomen. Zo hebben mensen op hun kantoor of op hun werk ook eigen 'plechtige' momenten, bijvoorbeeld wanneer ze bij elkaar worden geroepen voor een belangrijke mededeling. Door dit soort rituelen gezamenlijk op vaste momenten te beleven worden het gemeenschapsgevoel en de groepsidentiteit versterkt.

Welke verschillen en welke overeenkomsten zijn er tussen socialisatie op school en socialisatie bij het sporten?

Tertiaire socialisatie vindt plaats door anonieme socialisatoren; actoren met wie mensen niet rechtstreeks een band hebben. Socialisatie vindt dan ook niet heel herkenbaar (expliciet) plaats, maar gebeurt impliciet, vaak zonder dat het opgemerkt wordt. Dat kan zijn door het lezen van literatuur, maar ook massamedia en sociale media zijn belangrijke socialisatoren. Media geven veel informatie door. Soms vindt socialisatie subtiel plaats door mensen in beeld bepaalde producten te laten kopen. Ook de overheid is een socialisator die vaak anoniem socialiseert. De overheid wil het gedrag van mensen beïnvloeden, bijvoorbeeld door verkeersregels of de plicht voor jongeren om naar school te gaan. Of subtieler zoals te denken valt aan een overheidscampagne om minder mensen te laten roken. Op die manier leert de overheid mensen gewenst gedrag aan.

Impliciete socialisatie

Op school is er veel impliciete socialisatie. Naast de schoolvakken leer je ongemerkt ook een werkhouding zoals discipline. Wanneer groepen mensen gezamenlijk nieuwe normen aangeleerd hebben, dragen ze die in de toekomst waarschijnlijk ook over op de nieuwkomers. Hierdoor verandert de cultuur en tevens de inhoud die door het socialisatieproces wordt overgedragen. Doordat socialisatie mensen cultuur bijbrengt, kan een verandering in de cultuur leiden tot nieuwe socialisatie. Zo is cultuur steeds in beweging en socialisatie ook. Socialisatie is dus net zo goed een proces dat voor het behoud van cultuur zorgt als dat het tot verandering van een cultuur leidt.

Nature - Nurture

Mensen leren gedrag aan van andere mensen in hun omgeving maar soms is het opvallend hoe natuurlijk het gedrag van een dochter op dat van haar moeder lijkt. Dat kan bijna niet aangeleerd zijn, maar moet wel in de genen zitten. Of hoe komt het dat Nederlanders goed zijn in schaatsen? Zijn ze als goede schaatsers geboren of is ze dat aangeleerd en hoort het bij hun cultuur? Deze vragen hebben te maken met de kwestie of menselijk gedrag aangeboren of aangeleerd is.

Ieder kind heeft unieke eigenschappen zoals zijn of haar vingerafdruk of het DNA-profiel. Die eigenschappen zijn aangeboren, en dat wordt **nature** (Engels voor natuur) genoemd, het is je natuur. Het gaat dan over meer dan een vingerafdruk of DNA-profiel. Het gaat ook om de mogelijkheid te kunnen praten of te kunnen horen, terwijl ook een aangeboren afwijking of ziekte erbij kan horen. Zodra je woorden leest als 'biologische factoren', 'genetische' of 'aangeboren' gaat het over een verklaring van eigenschappen gebaseerd op nature.

Daarnaast spelen ook aangeleerde eigenschappen een rol in je identiteit. Aangeleerd gedrag, **nurture** (opvoe-

Welke vormen van socialisatie herken je in de afbeelding?